

השיעור השבועי

גליון מס' 558

כתב וערך השיעור:

הרב דביר פריץ שליט"א

הרב המקדים: הג"ר ראובן אלבז שליט"א
ראש ישיבת אור החיים וחבר מועצת חכמי התורה

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבית"ל הזדים ומשודר דרך הליווי והרדיו ובקוויס רבים מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל

ר"ת	יציאה	כניסה	ירושלים
20:41	19:50	19:01	תל אביב
20:38	19:49	18:59	חיפה
20:40	19:51	19:01	באר שבע
20:39	19:49	19:00	

כי תצא | ט' אלול תשפ"ו

הלכות סליחות

תחילת זמן אמירת הסליחות. בחורי ישיבות באמירת הסליחות. בחורים ספרדים בישיבות אשכנזיות בתפלות ימים נוראים. ש"ץ אבל בסליחות, ובשאר השנה. המדבר בחזרה גוערים בו. הנהגת רב עם הציבור בנחת. דין אונן במת בחו"ל שמובא לקבורה בארץ. דרך חז"ל להפליג בחומרת העוונות. לשון הרע בדבר שנאמר בפני שלשה. ש"ץ בעל תשובה. סומא עולה לתורה. ש"ץ שמחנך את בניו בבית ספר מעורב. תחילת השיעור ביזדים

הסליחות ביזדים

א. 'הלילה מתחילים לומר סליחות, וגם אנחנו נאמר כאן סליחות לאחר השיעור כמו בכל שנה, וממשיכים את דרכו של מרן זצ"ל. רק בתקופה שנתן את השיעור מתחת ביתו, הפסיקו לומר סליחות, כי השכנים התנגדו ורצו לישון, אבל ב'יזדים' אמרו סליחות, עוד מלפני כחמישים שנה. השיעור ביזדים התחיל כמדומני בשנת תשל"ה, לפני כן היה למרן שיעור בבני ברק בכל מוצאי שבת, ואחר כך כשמרן עבר לירושלים בחודש אב תשל"ד, במוצאי שבת מרן נשאר בבית, וראיתי שהרב מצטער, כי החיים שלו היו להפיץ תורה, כל ערב היה הולך למקום אחר, ולא ישב בבית.²

1 מדברי הרב ראובן אלבז שליט"א: ברשות כבוד מרן הראשון לציון שליט"א. סיפרנו על מרן מורנו ורבונו מרן זצוק"ל שדיבר עם מובארק על כך שלא יגעו בציון של רבי חיים כפוס, וביקר אותו, וברכתו של מרן לא שבה ריקם. זכותו של מרן תגן בעדינו, ובעד כבוד הראשון לציון, שהקב"ה יתן לו בריאות ונחת להמשיך להזריח ולהביא את דבר ה' לעם ישראל.

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לידידנו הגאון רבי ראובן אלבז, הוא חייב לצאת, יש לו סליחות של אלפי אנשים באור החיים בן פורת יוסף. גדיל תורה ויאדיר. בקשר למה שהרב אלבז סיפר על רבי חיים כפוס, הוא היה בדורו של בעל השטה מקובצת, ובסוף ימיו היה סגי נהור - התעוור. פעם ישב בבית הדין ופסק לטובת אחד הצדדים, והצד השני דיבר בחוצפה גדולה על הרב כפוס, שבטח קיבל שוחד, והראיה שנעשה עיוור, וכתוב (דברים טז, יט) "כי השוחד יעוור עיני חכמים". יש אנשים שלא מפחדים לדבר נגד חכמים, איך אתה לא מפחד? כל המבזה תלמידי חכמים אין רפואה למכתו (שבת קיט), אין לו חלק לעולם הבא (סנהדרין צט), כמה זה חמור! הרב אלישיב היה אומר שהפירוש אין ארוכה למכתו היינו שח"ו יהיה חולה במחלה הידועה ה' ירחם. רבי חיים כפוס שמע שמדברים עליו שקיבל שוחד, וכאב לו על חילול ה' וכבוד התורה.

בשבת רבי חיים כפוס ביקש לעלות לתורה, וכמה מהנוכחים אמרו שמרן השלחן ערוך (סימן נג סעיף יד, וסימן קלט סעיף ג) פסק שסומא לא עולה לתורה, שהרי צריך לקרוא יחד עם השליח ציבור את כל הקריאה. מי שלא קורא עם הש"ץ, צריך הש"ץ להעיר לו שיקרא אתו יחד, מחשש ברכות לבטלה, כי בשונה מכל הציבור ששומעים את קריאת התורה, הוא בירך, ולכן צריך לקרוא עם הש"ץ. אמנם בספר האשכול (ח"ב עמ' סט) סובר שהעולה לתורה יוצא ידי חובה מהש"ץ מדין שומע כעונה, ועל זה הסתמכו קצת קהילות שהיו בהן עמי ארצות שלא ידעו לקרוא עם הש"ץ, והעלו אותם לתורה. אבל מרן השלחן ערוך סובר כרוב ככל הראשונים שכיון שהעולה מברך צריך לקרוא בפיו.

אמרו לרב כפוס, אל תברך, זה נגד מרן! דחק אותם בידו ואמר, לא נשמע למרן להיפטר כל חיינו ממצות עלייה לתורה, איך אפשר? ואמר, ריבוננו של עולם, אני

אמרתי למרן: אבא, אארגן לך שיעור במוצאי שבת בישיבת פורת יוסף? כן. הלכתי ופירסמתי את השיעור, לביל ששי - אז לא היו אוכלים חמין... - בשעה שתיים בלילה, הלכתי לזכרון משה ותלינו מודעות קטנות, שיתקיים שיעור של מרן במוצאי שבת בפורת יוסף, ואכן הגיעו ציבור גדול. אבל חלק מרבני הישיבה הפריע להם שהיו באים כל מיני אנשים, ולא התאים לרוח הישיבה. וביקשו להעביר את השיעור למקום אחר. ואז אמרתי למרן האבא, אם כך נלך ליזדים. בהתחלה השיעור התקיים בקומה למטה, ואחר כך עבר למעלה, ומאז באלול מרן ייסד שיאמרו סליחות אחרי השיעור, אז לא היה שעון קיץ, וב"ה אנחנו ממשיכים את המסורת של מרן.

שומע מה שהציבור מדבר עלי, אם קיבלתי שוחד יהי רצון שישאר עיוור עד יומנו האחרון, ואם לא קיבלתי שוחד, האר עיני בתורתך, תפתח לי את העיניים, למען ישמעו וייראו. מיד נפתחו העיניים שלו, ובירך ברכות התורה וקרא בעצמו בספר תורה. ולא הוצרך לעשות נגד מרן. זה היה נס! החיד"א בשם הגדולים (מערכת גדולים, מע' מאות ט) מספר, אני ראיתי את חתימתו מהתקופה שהיה עיוור, שהייתה קשקוש, כמו שעיור חותם, וגם ראיתי את חתימתו אחרי הנס, שהיה חותם "ה' ניסי חיים כפוס" בכתביה יפה. איזה נס! אם היה קורה דבר כזה היום, לא היו בעיות של גיוס בחורי הישיבות וכדומה, כי כולם היו חוזרים בתשובה ומקבלים את עול התורה שלנו. אבל היום יש הסתר פנים, אנחנו לא רואים דברים כאלו, ובכל אופן זה מחזק מאוד באמונה. וכתב החיד"א, שמי שתבע אותו תבירו בבית דין והיה כופר בכל, היו משביעים על קברו של רבי חיים כפוס, והיה קבלה בידם שמי שנשבע לשקר על קברו לא ישלים שנתו, כך קרה פעם ופעמיים, וכשהיו מגיעים לקבר היו מפחדים וחוזרים בהם.

הגאון רבי רפאל אהרן בן שמעון בספר טוב מצרים (מערכת ח א, ג, דף טז ע"ב), כתב שהיה מנהג מוזר, שהיו שופכים שמן על מצבתו של רבי חיים כפוס, עד שהיא התלכלכה מאד, וכתב שדאג למצבה חדשה (ע"ע בי"א ח"ז חיו"ד סי' לג). גם מרן זצ"ל דאג לכבוד רבי חיים כפוס שלא יחרסו את הקבר כשרצו לסלול כביש, ונפגש עם מובארק ודיבר אתו על כך, והבטיח שיעשה גשר ולא יפגע בקבר. כשיסימו את הפגישה, מובארק ביקש מכולם לצאת מהחדר, ורצה להישאר עם מרן לבד. כולם יצאו, והוא התכופף, הוריד את הראש, ואמר למרן בערבית שישים את היד על הראש שלו ויברך אותו. ומרן בירך אותו שיזכה לאריכות ימים ושנים. ואכן זכה לכך, וניצל מזגזג דין מות, בזכות הברכה של מרן.

² יום אחד לא היו לו שיעורים, טילפן לראש ישיבה אחד ואמר לו: ביומן שלי היום ריק, אולי אבוא אליכם לתת שיעור היום. אחד העוזרים אמר למרן: כבוד הרב, לא מוכבד שהרב מזמין את עצמו... אבל לא ביקש לגזור סרט... אלא לתת שיעור.

אנוסי ספרד

ב. מנהיגיו לומר סליחות מתחילת חודש אלול, יש לנו מקור מתשובות הגאונים לפני כאלף שנה, היום סיפר לי בחור ישיבה אחד מבית שמש, שהבחורים בישיבה ספרדית רצו שיאמרו סליחות לפחות פעם או פעמיים בשבוע, שהרי מרן כותב בשלחן ערוך (סימן תקפא סעיף א) שנוהגים לומר סליחות מב' אלול ואילך ועד יום הכיפורים, ורק הרמ"א (שם) כתב שמנהג בני אשכנז לומר סליחות בשבוע שחל בו ראש השנה או בשבוע שלפניו. והמקור של מרן, רב האי גאון (הובא בטור שם), כותב, שנהגו במקצת מקומות לקום לסליחות מתחיל חודש אלול, וכן הביא רבי יצחק אבן גיא (מאה שערים עמ' מג). נכון שהרמ"א כתב לא כך, האשכנזים יוצאים ביד רמ"א, ואנחנו עושים כדעת מרן. אמר להם: לא, זה "עולם הישיבות"! ולא הירשה להם. הבחור בא אלי ואמר, מה נעשה? אמרתי לו, וכי אתה רוצה שאגיד לך ח"ו לעשות נגד ראש הישיבה שלך? ואם יסלק אותך מהישיבה, אין לי מקום ב'חזון עובדיה'... לכן אמרתי לו, תשמע לראש הישיבה, וכשתתחתן תעשה מה שאתה רוצה, ואם אפשר תדבר עם ראש הישיבה בדרך ארץ, ותאמר לו, אולי כבוד הרב יגיד לנו מה המקור של כבודו, הרי אנחנו ספרדים, וקיבלנו הוראות מרן, וכך כתבו הגאונים, אם כן למה אוסר עלינו להגיד סליחות? כך תשאל בדרך ארץ, אבל לא לצאת נגד ראש הישיבה.

שלה תשלח

ג. בישיבות אשכנזיות לא מתנגדים שהספרדים יתארגנו לומר סליחות, תמיד היינו מתארגנים לומר סליחות. לפני כחמישים וחמש שנה למדנו בישיבה אשכנזית, והראש ישיבה - היה גאון עצום - ביקש ממני שבימים נוראים אתפלל בישיבה תפלה ישיבתית, וחזקה עלי הוראת ראש הישיבה. הגיע ערב ראש השנה, באתי לראש הישיבה ואמרתי לו, יש טלפון ציבורי אחד, עם אסימון, שכל עשרים שניות יורד... וקשה לטלפן שם, ואני רוצה לומר למרן האבא "שנה טובה" ולבקש שיברך אותי, האם אפשר לבוא לבית של כבודו להתקשר? האשכנזים מכבדים מאוד ייחוס³, ואמר: כן כן, תבוא. לקח אותי לבית שלו והביא לי טלפון שאתקשר למרן. אמרתי למרן: אבא, אני לא יבוא לראש השנה, ואני מבקש ברכה. שאל, איפה תתפלל? בישיבה עם האשכנזים. אמר, מה פתאום, אתה צריך לבוא ולהתפלל אצלנו. ראש הישיבה לידך? כן. תן לי אותו. אמר לו מרן, לא רק את הבן שלי תשלח, אלא תשלח את כל הספרדים.... ראש הישיבה כיבד את מרן כבוד גדול - עוד בשנת תש"ל, לפני 56 שנים - ומיד שלח את כל הספרדים, אני זוכר איך התימנים שמחו... כי קשה להתפלל בימים נוראים במנגינות ונוסח שלא רגיל בו. היום ב"ה מבינים את זה ונותנים לספרדים להתארגן באיזה חדר ולומר סליחות.⁴ ואמנם בחורי ישיבות לא צריכים לומר סליחות בכל יום, כי זה מפריע לסדרי הישיבה, ויאמרו בשני ובחמישי, ובמוצאי שבת - אחר שישנו בשבת, ולא אמרו בפה שמכינים למוצאי שבת, ואף שזה פסיק רישיה מותר - וכן ביום שישי. אצלנו בחזון עובדיה, בכל יום בהפסקת צהרים היו אוכלים מהר, ורצים לחדר שיעורים, ובשעה 13:45 בערך אומרים סליחות, והייתי משתתף איתם יחד.

טעם המנהג

ד. מה הענין לומר סליחות מראש חודש אלול? בגמרא יומא (ד:) - מסתמא כולם מכירים - וביתר הרחבה בתוספות (ב"ק פב.), שם מובא שמשה רבינו עלה למרום על ענן להביא את התורה בפעם הראשונה בו' סיון ויש

³ החכם צבי - לפני מעל 300 שנה - ציווה את בניו שיקחו כלה רק עם ייחוס (ראה בספר מגילת ספר פ"ו ופ"ג). ובנו היעב"ץ מספר בספר כמה צרות סבל מאשתו.
⁴ פעם בישיבה אחת היו חצי בחורים ספרדים וחצי אשכנזים, ובראש השנה וכיפור האשכנזים התפללו בבית מדרש, והספרדים באולם אחר, כי מי שהתרגל בנוסח ובמבטא מסוים קשה לו להתפלל במנין אחר. בבין הזמנים הזדמן לנו להתפלל במנין של אשכנזים, צדיקים וחסידיים, אבל לא הבנתי מילה וחצי מילה... היה קשה לעקוב אחר השי"ץ ולדעת מתי לענות אמן ומתי ברוך הוא וברוך שמו, גם מהר וגם לא מובן... מצד אחד "ותפלתם מהרה תקבל ברוצון", לא צריך לנגן יותר מדאי, אבל מצד שני צריך להתפלל ולהבין את המילים. לכן צריכים ראשי הישיבות להבין את זה, ולתת מקום לספרדים להתארגן ולומר סליחות.

אומרים בו' סיון, וירד ב"ז תמוז, ואז היצר הרע הראה להם מטה מרחפת ועליה משה רבינו מת, ועשו עגל מסכה ואמרו "אלה אלהיך ישראל אשר העלון מארץ מצרים". הם היו דור דעה, ראו מראות אלקים, במתן תורה הקב"ה פתח להם שבעה רקיעים ונגלה אליהם (פסיקתא רבתי ספ"ב, רש"י דברים ד, לה), ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי (מכילתא בשלח), וכי באמת חשבו שהעגל הוציא אותם ממצרים? אלא הכפירה שלהם היתה שכביכול צריך מתווך, עד עכשיו היה משה, וכשחשבו שמת אמרו שצריך מתווך אחר, ולא האמינו בהשגחה פרטית, שהקב"ה שמלוא כל הארץ כבודו יתעסק בכל אחד ואחד. וכאשר משה ראה שהם מרקדים סביב העגל, כעס ושבר את הלוחות, ועלה בשנית ב"ח תמוז לפייס את הקב"ה, וירד בכ"ט אב, ואמר לו הקב"ה "פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים", ועלה בפעם השלישית בא' אלול, ושהה בשמים ארבעים יום, עד שאמר לו הקב"ה "סלחתי כדברך", וירד ב' בתשרי - יום הכיפורים - עם לוחות שניות. באותו יום עם ישראל התרגשו מאוד, כי אמרו, בפעם שעברה יצר הרע בלבב אותנו והראה לנו מטה מרחפת באויר, והפעם לא טעינו. הם בכו כנגדו מהתרגשות, ומשה בכה כנגדם, וכשראה הקב"ה את הבכי נכמרו רחמיו עליהם ואמר: אתם בכיתם בכי של שמחה, נשבע אני בשמי הגדול, שארבעים יום אלו מראש חודש אלול יהיו לכם ימי רחמים של סליחה וכפרה, ויום הכיפורים יהיה לדורי דורות יום בכיה של שמחה על מחילת העוונות. ולכן כבר מתחילת אלול מתחילים לומר סליחות.

רבינו האר"י

ה. רבינו האר"י ז"ל היה אשכנזי, ובכל זאת היה אומר סליחות עם הספרדים מילה במילה כבר מראש חודש אלול, כמבואר בשער הכוונות (דף פט ע"ד) ובפרי עץ חיים (שער ר"ה פ"א). האשכנזים מכירים את הפיוטים שלנו, 'אדון הסליחות' וכדומה - כשהייתי בכמה מקומות כגון בישיבה של חסידי גור, שרו שירים ספרדיים - לכן האשכנזים מוזמנים לבוא ולומר איתנו את הסליחות, וכדעת רבינו האר"י ז"ל.

שליח צבור אבל בסליחות

ו. בשו"ת נודע ביהודה (קמא ח"א סימן לב) נשאל, אם אבל⁵ תוך י"ב חודש על אביו ואמו או תוך שלושים יום על שאר קרובים יכול לעלות שליח ציבור בסליחות, ולכאורה מידת הדין מתוחה על האבל, אחד מבני חבורה שמת תדאג כל החבורה כולה (שבת קו), ואם כן איך יהיה מליץ יושר על הציבור? והשיב הנודע ביהודה, שאדרבה ימים אלו הם לא ימי דין אלא ימי רחמים, ולכן מותר לאבל לעלות שליח ציבור בחודש אלול ובסליחות.

שליח צבור אבל בשאר השנה

ז. בספר עיקרי הד"ט (או"ח סימן ג אות ט) לרבי דניאל טירני, וכן בספר מסגרת השלחן (סימן שפד סעיף ג), כתבו שאבל לא יעלה שליח צבור, כי מידת הדין מתוחה עליו, והביאו ראיה לכאורה מדברי השלחן ערוך (ס"ו שפד סעיף ג) שכתב: אם אין שם מי שיתפלל להוציא את הרבים ידי חובתם - כגון שהם בולעים מילים, מגמגמים - יכול האבל להתפלל להוציאם. משמע שאם יש אחר לעלות שליח ציבור, האבל לא יעלה. ואם כן לכאורה קיבלנו הוראות מרן. אולם בערוך השלחן (יו"ד סימן שפד סעיף ח) כתב, שהרבה גדולים חלקו על מרן והכריעו שאדרבה מצוה לאבל להתפלל, והמנהג שלא כדעת מרן. וכבר הרמ"א (שם) כתב שיותר חשוב לאבל לעלות שליח ציבור⁶, מאשר

⁵ לצערנו הרב בבין הזמנים האחרון ראינו כמה אבלים על ילדים קטנים ובחורים צעירים, היו הרבה אסונות, אלו גזירות! והמוסר השכל, להתמיד יותר ולהיות שקועים בלימוד, לשבת וללמוד ולבלוע מסכתות.
⁶ האשכנזים מקפידים על זה שאבל עולה ש"ץ, וכמה פוסקים דנים מי עדיף לעלות ש"ץ, אבל תוך שלושים, או ביארצייט - יום השנה. אבל הספרדים לא נהגו שאבל הוא ש"ץ, ומסתפקים בקדיש. ואם יום הפטירה היה ביום חמישי, מליל שבת שלפניו אומרים קדיש, אבל לא חייבים לעלות ש"ץ. ואם הוא ראוי להיות ש"ץ, למה לא, בזה הוא מזכה את אביו, 'ברא מזכה אבא', ובזכותו כל הצבור אומר אמן וקדושה. אבל אנחנו לא מקפידים בזה, ולא יתקוטט בשביל זה (עיין י"א ח"י חיו"ד סי' נח על ח"ג סי' כז).

לומר קדיש⁷. ואמנם הגאון רבי יהודה עייאש - היה לפני מעל 250 שנה - בספר בית לחם יהודה (סימן שעו סק"ז), מחלק בין אבל על אב ואם, שיעלה משום כיבוד אב ואם, לאבל על שאר קרובים, שלא יעלה. אבל אנחנו לא מחלקים. ויש לבאר דברי השלחן ערוך על פי החתם סופר (תא"ח ס"ס רה, ובדרשותיו דף שסח ע"ב), שכל מה שאמרו שאבל לא יעלה שליח ציבור, מדובר בזמן שהשליח ציבור היה מוציא את הרבים ידי חובתם, מה שאין כן בזמננו שכולם יודעים להתפלל, ועושים את החזרה משום שתקנת חכמים לא זזה ממקומה, אבל לא יוצאים בה ידי חובה, יכול האבל לעלות שליח ציבור. ביביע אומר (ח"ד ח"ד ס"י לב אות יז) האריך בזה, ומסקנתו כהחתם סופר שיש לחלק בין זמננו לזמננו [א.ה. וכתב שם: וכן עשיתי מעשה לעבור לפני התיבה בימי אבלי על מרת אמי נ"ע. וכן ראוי להורות. ע"כ], ומוותר לאבל אפילו תוך שבעה לעלות ש"ץ, ומוותר לאבל לעלות ש"ץ גם בראש השנה ובכיפור - בר"ה וכיפור יוצא מגזירת שבעה - ובזה מזכה את אביו.

אמירת הברכות עם הש"ץ

ח. כאמור היום לא יוצאים ידי חובת בחזרה, ולכן אסור לומר את נוסח הברכה עם הש"ץ, כי זו ברכה לבטלה, ואפילו את טופס הברכה לא יאמרו, כי עלולים לטעות ולחתום "ברוך אתה ה' חנון המרבה לסלוח". יש אצל המרוקאים מנהג שאומרים כמה מילים בחזרה, כנראה ראו אנשים שנרדמים באמצע החזרה ואמרו את המילים האלו לעורר אותם, רפואה וחיים ועוד, והנהגה במנהגם. אבל לא להגיד משפטים שלמים, כפי שהזהירו על כך הפוסקים, תראו במשנה ברורה (ס"ק טז).

גוערים בו

ט. כתב בשלחן ערוך (סימן קכד סעי' ז): לא ישיח שיחת חולין בשעה ששליח ציבור חוזר התפלה, ואם שח הוא חוטא, וגדול עונו מנשוא, וגוערים בו. ע"כ. יש אנשים שמפספסים כל הזמן, לא יכולים לסתום את הפה... ומרן כותב שבאמצע החזרה צריך לגעור בהם ולהשתיק אותם, למנות מישהו חזק שלא מפחד מאף אחד... שידפוק על השלחן ויאמר: שקט!

הנהגת מרן זצ"ל

י. מעניין שבמשך שנים ראיתי את ההנהגות של מרן זצ"ל, ואף פעם לא עשה כך. השבוע הייתי בהכתרה של הרב של חריש, הרב זיגדון ה' ישמרהו, שהוא הולך בכל ההלכות כמו מרן, ולכן הלכתי עד חריש, ואמרת קצת

⁷ הגאון רבי חיים פלאג'י (בכף החיים סימן כח אות ב) הבין מדברי הזוהר (נח דס"ב ע"ב), שכל קדיש מציל את הנפטר מגיהנם לשעה וחצי, וט"ז קדישים מצילים מגיהנם ליום שלם. ויש בזה הצלה גדולה, כי מי לא ירא מיום דין הנורא. אבל בא מרן ביביע אומר ח"ד (חיו"ד סימן לב אות ו) - שהיה בקי בכל התורה כולה, בפשט ובקבלה - והעיר עליו שאין זה כפשוטו, אלא שיש דרגות בגיהנם, והקדיש מיקל על הנפטר מדרגה מסוימת של גיהנם, אבל לא פוטר אותו לגמרי, וכמו שכתב מהר"ח (הובא בשו"ת ברכה י"ד ס"י שעו ס"ק ז, ובניצוצי אורות על הזוה"ק שם אות ה). ועוד הביא בשם ספר מאורי אור (עוד למעד דק"מ ע"א), שהאמור הוא רק על קדיש תתקבל, וקדיש תתקבל יש לכל היותר שלש פעמים ביום, בשחרית מנחה וערבית. זה מעניין, אני עקבתי אחרי מרן, וכל מה שקשור בהלכה לשער הכוונות, לא נעלם ממנו וצוין ביביע אומר. כל רז לא אניס ליה - כולל הקבלה.

⁸ יש טועים לחשוב שכחא דהיתרא, היינו שבכל מקום צריך להתיר. אבל זה לא הפשט, כל אחד שילמד מסכת ביצה (ב), יבין שהפירוש הוא, שכדי להתיר צריך יותר לשבת וללמוד יותר, ולאסור זה בקלות. מותר להשתמש במיני בר בשבת? מותר ללכת על מרצפות עם עפר? אבל המתיר יושב על הסוגיא, ודן מצד פסיק רישיה דלא אכפת ליה, ודן אם זה דאורייתא או דרבנן, ואז אם הגיע להיתר, כוחא דהיתרא עדיף, כי הוא עמל יותר.

כשאני מגיע להכתרה של רב עיי, צריך לומר לו איך ינהג עם הציבור, ובחריש יש ציבור מכל הגוונים, שליש חרדים שליש לבנים ושליש חילוניים גמורים, והוא רב של כולם, וצריך לדעת איך להתנהג איתם, איך להכניס להם את ההשקפות הנכונות בטוב טעם ובהסברה נאותה.

⁹ מרן זצ"ל אף פעם לא צעק על אנשים, בכל מיני דברים שעשו, הייתי מסתכל על מרן ורואה איך הוא מתאפק, יש כאלה שדופקים, מבזים ומקללים, ה' ירחם, אבל מרן לא היה כך. אמרתי לרב העיר, אתה צריך להתאפק, 'טרחכם ומשאכם וריבכם עלי היו כולנה' (נ"פ דברים א, יב, ובראשית מב, לו), בציבור לא כולם יכבדו אותך,

מהנהגותיו של מרן⁸, ובין היתר סיפרתי, שאני ליוויתי את מרן כשהיה רב ראשי לתל אביב, ואחר כך רב ראשי לישראל. זכיתי ללוות את מרן בתקופה זו וקיימתי בעצמי גדול שימושה יותר מלימודה (ברכות ז). ומרן היה הרבה עם ציבור, ואני לא זוכר שאפילו פעם אחת מרן צעק על מישהו בציבור. גם אנשים שהיו מדברים באמצע התפלה וקריאת התורה, הרב היה מתאפק, ואחרי התפלה היה אומר, תגידו לפלוני שילווה אותי, והיה רץ ומלווה את מרן. ובדרך מרן היה מדבר אתו: תראה, מרן השלחן ערוך כותב שמי שמדבר בחזרה גוערים בו, אני לא גערת בך, חסתי על כבודך, אבל תשים לב לא לדבר⁹. לכן גם אם מישהו מדבר בחזרה אל תצעק עליו לפני כולם, תעשה כמו מרן זצ"ל, ויקיים את דברי מרן השלחן ערוך שגוערים בו, אחרי התפלה, מבלי לביישו, או שאחרים יגערו בו, אבל רב עיי צריך להתקבל על כל הציבור.¹⁰

מלבין פני חבירו ברבים

יא. מה שכתב בשלחן ערוך שהמדבר בחזרה גוערים בו, לכאורה בגמרא ברכות (מג.) וכתובות (סו.) וסוטה (י.) ובבא מציעא (נט.) אמרו, נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש, ואל ילבין פני חבירו ברבים. ואיך אפשר לבייש ברבים את המדבר בחזרה? אבל יש חילוק חשוב, הרמב"ם (פרק מהלכות דעות הלכה ח) כותב כך: צריך אדם להזהר שלא לבייש חבירו ברבים בין קטן בין גדול וכו', במה דברים אמורים בדברים שבין אדם לחבירו, אבל בדברי שמים אם לא חזר בו בסתר - על המילה "בסתר" האחרונים פלפלו - מכלימים אותו ברבים, ומפרסמים חטאו, ומחרפים אותו בפניו, ומבזים ומקללים אותו עד שיחזור למוטב, כמו שעשו כל הנביאים בישראל. ע"כ. כלומר שהוא מחלק בין דברים שבין אדם לחבירו, שעל זה נאמר (ב"מ נט. סנהדרין צט. קז). המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא, ונוח לו שיפיל עצמו לכבשן האש וכו', לבין דברים שבין אדם למקום, כגון חזרת הש"ץ, שגוערים בו.

כאילו ולא ממש

יב. יש להוסיף, בשו"ת הריב"ש (סימן קעא) כותב, שדרך החכמים להפליג בהגדלת העוונות, כדי שישמר אדם מהכשל בהם. כגון המובא בזוהר הקדוש (בראשית כו ע"ב): כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה. וכן במסכת שבת (קה.) אמרו, הקורע בגדיו בחמתו יהיה בעיניך כעובד עבודה זרה. וכי זה יהרג

אבל תהיה סבלן, ואם אתה לא יכול תתפטר... מי שנבחר לכהן כרב צריך להיות עם סבלנות.

[א.ה. כתב הגאון רבי יהונתן אייבשיץ בספר יערות דבש (ח"א דרוש יב): ואמר (שמואל ב, א) "הצבי ישראל על במוותיך חלל איך נפלו גיבורים" וכו', כי מדרג הנימוס והנהוג במנהגי עם, שכיח באיש אחד, כאשר ירבה עליו העומס וטורח הציבור, יכעיסו ויקוץ ברוב טורח, וזה מטבע האנושי, אבל באמת חטא גדול הוא למנהיג, שמחויב לישא כצאן עלות ינהל, מבלי לבעוט בטורח ועומס, וכמה יותר שעליו הטורח, יותר עליו החיוב להתנהג בנעימות בלי שום כעס, או לי על שברי, כי לפעמים גם אני בזה המכשול, אשר אני כועס כאשר ירבה הטורח מבני אדם, ולא כן היושר. וכבר כתב הרמב"ם בספר המורה, כי עיקר חטא משה רבנו ע"ה בסלע היה, שדיבר עם העם בכעס, "שמעו נא המורים", היה לו לדבר בנחת. וזה אצל ראש העדה לחטאת גדול ומרי, ואם היה שאול מתנהג כן, אין לתמוה היותו נענש, אבל באמת שאול היה בנחת מתנהג עם כל העם, עד שלא היה בו מידת כעס כלל, וכבר נודע כי צבי אין לו מרה כלל, וזהו הצבי ישראל, אתה ראש ישראל נדמה לצבי, שלא היה בו מרה כלל, ואם כן אין להאשימו בעבור שכעס על ישראל, וזהו הפירוש גם כן "ברח דודי ודמה לך לצבי" (שיר הש"ח, יד), דהיינו דאל יכעס עלינו כלל. עכ"ל].

¹⁰ היה רב אחד בחו"ל, תלמיד חכם חשוב, לפני חמישים שנה למדתי אתו חברותא, וכבר קהילה היה מסתובב בתפלה בין הציבור ומשתיק אותם, היו שם אנשים גבירים, זה בעל מפעל וזה מיליונר, ולא יכלו לסבול את זה, היה פוגע בהם לפני הילדים והחתנים שלהם, ולפני כולם. כשהייתי באמריקה אמרתי לו, למה כבודו עושה כך, אמר, בשלחן ערוך כתוב... אמרתי לו, תלמד ממרן זצ"ל, אתה רב הקהילה וצריך שהציבור יקבלו ממך את ההלכות והמוסר, ויבואו לשיעורי תורה, אבל כך אתה קונה לעצמך שונאים, תשאיר את הגערות למישהו אחר, "אני חכמה שכנתי ערמה" (משלי ח, יב).

שליח צבור בעל תשובה

יד. יש לדון לגבי בעל תשובה - היום ב"ה יש מאות אלפים בעלי תשובה בארץ ובחו"ל, ועוד יחזרו בתשובה, אין ישראל נגאלים אלא בתשובה (רמב"ם פ"א מתשובה ה"ה, וע' סנהדרין צ"ז), וזה פעמי הגאולה - האם יכול להיות ש"ץ בשאר השנה ובימים נוראים? בגמרא תענית (טו): מבואר ששליח ציבור צריך שיהיה "פרקו נאה", ופירש רש"י: אפילו כשנעמד על בחרותו היה נאה, בלי שם רע. והנה לדעת רב האי גאון (בשערי תשובה סימן י) והר"י מיגאש (סימן צה), דברי הגמרא נאמרו על תעניות ציבור, דהיינו שבית הדין גזרו תענית על כל צרה שלא תבוא, מחמת בצורת גשמים וכדומה, ואם עבר עבירות אין יהיה שליח ציבור ויעלה את תפלת הציבור לקב"ה? אבל במשך השנה יכול לשמש שליח ציבור. אמנם לדעת הטור (סימן נג) גם בשאר ימות השנה לא יהיה שליח ציבור, וכן מוכח מדברי הרשב"א בתשובה (ח"א סימן רטו). אבל מדברי הרמב"ם משמע כדעת רב האי גאון והר"י מיגאש, כי את התנאים שיהיה ביתו ריקן מעבירות ושלא יצא עליו שם רע בילדותו, כתב רק בהלכות תעניות (פ"ד ה"ד) ולא בהלכות תפלה (פ"ח ה"א).

להקת אחרונים

טו. מהר"י אלגאזי בשלמי צבור (דף עג ע"ב) הביא בשם תשובת הרא"ם (ח"א סי' פו) - לרבי אליהו מזרחי שהיה לפני כ-500 שנה - שהכריע כדעת הרמב"ם, ששליח ציבור במשך השנה אין צריך שיהא פרקו נאה ולא יצא עליו שם רע בילדותו, אלא כל ששב בתשובה ראוי להיות שליח ציבור. ואמנם השלמי ציבור עצמו החמיר, אבל שאר גדולי האחרונים כתבו שבעל תשובה יכול לעלות כשליח צבור ומכללם ראש השנה ויום הכיפורים, ורק בתעניות ציבור לא יעלה. וכן כתבו המגן אברהם (סי' נג סק"ח) בשם המהרש"ל (סי' כ) - לפני כ-450 שנה - מרן החב"ב בכנסת הגדולה (אות ד), הפרי מגדים (א"א אות ח), האליה רבה (סק"ו), החיד"א (ברכי" סק"ב), המאמור מרדכי (סק"א), היד אהרן אלפאנדרי (הגב"ש), רואים שזה לא פשוט, ובכל אופן אדם שחזר בתשובה באמת, גם אם בנוי לא חזרו בתשובה - הוא לא אשם בזה, ואפשר שיהיה שליח צבור ב"ה ויום הכיפורים, כי הלכה כדברי הרמב"ם (ע"ע ילקו"י ימים נוראים עמ' קיד).

לישנא בישא. ואמנם מרש"י (ד"ה דמתאמרא) משמע שגם זה נקרא לשון הרע, ודברי הגמרא נאמרו על מגלה סוד. אבל כבר כתב המאירי (בהקדמותו לספר בית הבחירה לאבות בדפ"ח עמוד נד) שרש"י פרשן ולא פסקן, כלומר שנתכוון לפרש את הסוגיא ולא לפסוק (ע"ע יב"א ח"ג חתומ"ס ד אות ד, וח"ז חתומ"ס ח"א כ"ט אות ב). והרמב"ם שהוא פסקן, כתב שאין בזה לשון הרע, אך הוסיף תנאי חשוב - שלא יתכוין לפרסם את הדברים יותר. מרן קרא את דברי הרמב"ם פעמיים - כדרכו כשמעניין בחידוש - ונהנה. אותו אחד שצעקו עליו, הודה לי על כך שלא התבייש...

כתב בספר חובות הלבבות (שער הכניעה פרק ז) וכן אמר המלאך למרן הבית יוסף (בספר מגיד מושרים פרשת ויקהל), שהמדבר לשון הרע, כל זכויותיו עוברות למי שדיבר עליו, וכל העוונות של מי שדיבר עליו עוברות אליו. הוא היה מגיע בכל שבוע ליזדים, ובשמים יגידו לו, ראובן הגיע ואתה לא הגעת. וכי זה עולם השקר? דיברת עליו, וכל הזכויות עברו אליו. לא חבל שטרח סתם והגיע בכל שבוע?... אמרתי למרן, מה היינו עושים בלי הרמב"ם הזה, כולנו היינו בעלי עבירות ח"ו, כי הרבה נכשלים בלשון הרע ולא שמים לב, וכי המדבר יפסיד את כל המצוות, ומי יודע איזה עוונות עשה מי שדיבר עליו, וכי הכל יעבור אליו? ה' ירחם, אבל כך כתבו רבינו בחיי ובמגיד מושרים. וזה בלשון הרע אמיתי, אבל בדבר שכבר יודעים אותו שלשה אנשים, כגון שפרסמו אותו בתקשורת וכדומה, אין בו לשון הרע, ובתנאי שלא מתכוין לפרסם. ב"ה שיש לנו את הרמב"ם שהציל אותנו. החפץ חיים (כלל ב ס"ג הערה ו) חשש לרש"י, והביא עוד כמה ראשונים, אבל בשו"ת הראשון לציון ח"א (חתומ"ס סי' טו) כתבנו תשובה על כך, והבאנו ראשונים הסוברים כהרמב"ם, והם השאלות (פ"ה וישב אות כח), רשב"ם, רבינו יונה בעליותיו, רבינו גרשום, המאירי (ב"ב לט), הגהות אשר"י (ב"ב פ"ג סי' ל), בה"ג (סוף הל' נחלות) הסמי"ג (ל"ת ט). לכן לכתחילה לא ידבר רע, אבל בדיעבד ידע שאם שלשה יודעים, אין בזה לשון הרע.

ואל יעבור כמו עבודה זרה? אם נהרג על זה נקרא מאבד עצמו לדעת, ודרך רבותינו להגדיל חומר האיסור, דהיינו שהכועס הוא כאילו עובד עבודה זרה, ולא ממש. וכן בסנהדרין (צב). אמר רבי אלעזר, כל המחליף בדיבורו - משקר - כאילו עובד עבודה זרה, ולא ממש. לפי זה גם מה שאמרו בברכות (לה): כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל, וכאילו אוכל מקדשי שמים, אין הכוונה ממש.¹¹ וכן אמרו (פסחים ק"ח. מכות כג): כל המספר לשון הרע, וכל המקבל לשון הרע, וכל המעיד עדות שקר, ראוי להשליכו לכלבים. וכי זה כפשוטו שישליך אותו לכלב שינשך אותו, בודאי שלא, וזה רק להגדיל את חומר האיסור. ועוד אמרו (ערכין טו): כל המספר לשון הרע,¹² מגדיל עוונות כנגד שלש עבירות, עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים - עכשיו אלול, כמה צריכים לחזור בתשובה - אבל אטו זה יהרג ואל יעבור. וביביע אומר מהתוספות (סוטה י. ד"ה נוח) משמע שבאמת יהרג ואל יעבור, וביביע אומר חלק ו' (חז"ל סימן יג אות יב) בתשובה העוסקת בענין קידוש ה' הביא שכן דעת עוד ראשונים, ופלפל בזה. וכעבור שנים הראיתי למרן זצ"ל את דברי המאירי (ברכות מג. וסוטה י.) שאין זה כפשוטו, אלא "דרך צחות" אמרו, או "דרך הערה" אמרו, אבל לא ממש, ושכן כתבו עוד ראשונים, וכדברי הריב"ש. והוא ציין אותם אצלו בגליון. וגם מה שאמרו שנוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש וכו', אין זה כפשוטו.

שליח צבור הגון

יג. בימים אלה מחפשים שליח ציבור לימים נוראים, ובודקים אם יש לו קול טוב או קול עורב... כי דבר ראשון צריך שיהיה ש"ץ, ואחר כך שאר המעלות, לכן צריך שיהיה לו קול נעים שיהיה מרוצה לקהל, וביתו ריקם מעבירות, שאין עליו שמועות לא טובות, וכן שחינך את בניו בדרך התורה. בעל תשובה שבעברו כחילונוי שם את בניו בבית ספר חילוני, או 'פיתתי פיפתי' והתקלקלו, ועכשיו חזר בתשובה, והם לא רוצים לחזור בתשובה, כיון שגם הוא חונך בבית ספר חילוני ונקרא תינוק שנשבה לבין הגויים, אחר שחזר בתשובה מותר שיעלה ש"ץ. אלא אם כן הוא דתי, ובכוונה שלח לבית ספר חילוני, למה? כי צריך בגרות... אמרו לו, תשלח לתלמוד תורה שלנו, אבל הוא לא שמע. אחד כזה ביתו לא ריקם מעבירות, או אם שלח את בניו לבית ספר בנים ובנות יחד, וזה אסור, זה לא חומרא וחסידיות של 'מאה שערים', אלא זו הלכה. ודתי שבכוונה עשה כך, אסור שיהיה שליח ציבור.

¹¹ לכן מותרים לאונן לאכול בלי ברכה, כי חכמים לא תיקנו לו ברכה, ולא נחשב מעילה. עכשיו שאלו אותי על אחד שנפטר באמריקה, ומישהו אמר לאחד הקרובים, אתה אונן ואסור לך לברך, ושאל אותי, הרב, מה לעשות? אמרתי להם, כיון שקרובים אותו בארץ, במסוס תברכו בברכות וכו', ורק כשנחתים בארץ - שאז בידכם לקבור - לא תתפללו ולא תגידו קריאת שמע, תאכלו ותשתו בלא ברכה. כי אונן לא שייך אלא כשיש אפשרות לקבור, והעובדה כי בשבת אדם שנפטר לו מת ל"א, אין דין אונן בשבת, כי אי אפשר לקבור בשבת. וכשיש אפשרות לקבור, אפילו שהחברא קדישא מטפלים, לא יברך ולא יתפלל. יש חכם אחד שכתב בספרו חיים וחסד, שאם מסר לחברא קדישא והם מטפלים, צריך להתפלל ולברך ברכות כרגיל, וכתב בשם מרן זצ"ל שכך הורה למעשה. אבל כבר לפני שנים הערתי עליו בילקוט יוסף שזה לא נכון, ומרן נתן לנו הוראה כשהיינו אוננים על האמא, שלא להתפלל ולא לברך שום ברכה.

¹² דרך אגב, לא כל דבר נקרא לשון הרע, וצריך ללמוד טוב הלכות לשון הרע. החפץ חיים עשה חיבור הפלא ופלא, כולם יודעים, אבל יש נקודה אחת שיש לעמוד עליה, על פי דברי הרמב"ם. פעם לפני הרבה שנים, בבית של מרן האבא זצ"ל, היה אחד שדיבר על איזה מישהו, קם אחד מבני הבית וגער בו: לשון הרע, לשון הרע! זה היה לפני מרן, והוא מסכן התבייש. אמרתי לו, לפי הרמב"ם, אין בזה לשון הרע! איפה הרמב"ם? זה היה באמצע סעודה שלישית, קמתי לספריה, והבאתי את הרמב"ם (פ"ז מהל' דעות ה"ה) שכתב כך: ואם נאמרו דברים אלו בפני שלשה כבר נשמע הדבר ונודע, ואם סיפר הדבר אחד מן השלשה פעם אחרת אין בו משום לשון הרע, והוא שלא יתכוין להעביר הקול ולגלותו יותר. ע"כ. דהיינו שדבר שנאמר בפני שלשה הוא כבר מפורסם, דחברך חבא אית ליה. ומקורו בגמרא (ערכין טו. ב"ב לט): כל מילתא דמיתאמרא באפי תלתא, לית בה משום